

Bálint Péter*

Debrecen

Jézus-mintázatok a népmesékben. „Hogyne vóna hű szívű, mikor én vagyok a mögváltója!”¹

II.

2. Jézus-hősmintázatok a népmesékben

2.1. Kit nevezünk Jézus Krisztusnak vagy „Krisztosznak”?²

Ehangzatosnak tűnő alfejezetcím kapcsán kénytelen vagyok megjegyezni, hogy a kérdés indokoltságát elsősorban a folknarratívák, a mese, a legenda, a monda, a hiedelemtörténet elképesztően gazdag és változatos, olykor egyáltalán nem konzekvens névhasználata igazolja. Az egyes történelmi korok lokális közösségeinek és vallási felekezeteinek névhasználata rányomja a bélyegét a mesemondók nyelvi gyakorlatára, amely szerint a Messiás megnevezése Jézus, Krisztus, Jézus Krisztus, Jézus Krisztus Urunk, Úrjézus, Uram Teremtőm, Isten fia, Isten fia Jézus, Isten Báránya, Istenke, istenküldötte ember stb. alakban fordul elő, ennek pedig minden bizonnyal homiliai előzményei és okai is vannak a folklórhagyományozás mellett.

Anélkül, hogy az exegéták és a Jézus korát kutató történészek könyvtárnyi szakirodalmának csak egy szűk keresztmetszetét is áttekinteném, a kérdés meg-

* Bálint Péter (Debrecen, 1958) egyetemi tanár, tudományos kutató, József Attila-díjas író. 1984-ben végzett a Kossuth Lajos Tudományegyetemen magyar nyelv és irodalom és történelem szakon. 2000–2020 között a Debreceni Egyetem (DE) Gyermeknevelési és Felnőttképzési, valamint Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Karának oktatója, 2015–2020 között pedig dékánja. 2010-ben habilitált a DE Filozófiai Intézetében az *Önmagunk megírásának vágya?* című irodalomelméleti tézisével. Másfél évtizede a Kárpát-medencei etnikumok mesenarratíváit kutatja irodalmi hermeneutikai, komparatiztikai és nyelvfelmológiai aspektusból. E témában öt kötete jelent meg magyar és angol nyelven, illetve tucatnyi tanulmánykötetet és mesegyűjteményt szerkesztett. Megjelenés előtt áll a *Meseértelmezések* című kötete a Magyar Napló kiadónál.

¹ Juhfijankó. In: Kálmány Lajos (gyűjt.): *Pingált szobák. Borbély Mihály meséi*. Hagyományaink VI. Fórum Lap- és Könyvkiadó Vállalat, Újvidék 1976, (7–27) 25.

² »Qui est Jésus de Nazareth?« Ld. Léon-Dufour, Xavier: *Lecture de l'Évangile selon Jean*. Tome I. Éd. du Seuil, Paris 1990, 207.

válaszolásakor csupán néhány jeles kutató nem oly távoli múltban publikált művéből szeretnék idézni. Amiatt is, hogy irodalmár és mesekutató lévén illetéktelen vagyok kiértékelni e terjedelmes szakirodalom műveit, amelyek hol egymást erősítik, hol kioltják a másik létjogosultságát, hol újfajta megközelítést sugallnak, hol pedig ragaszkodnak az evangéliumok Jézusról szóló bizonyoságtételéhez. Tehát olyan művekből idézek, amelyek relevánsak lehetnek a „válaszos mese”, a példázatos történetelbeszélés hermeneutikája szempontjából. Kezdjünk is hozzá!

Paul Tillich ezt szögezi le a történelmi Krisztus kutatása kapcsán:

„A kutatást az a forró vágy ösztönözte, hogy meg kell találni a Názáreti Jézus nevű ember tényleges valóságát a vele egyébként csaknem egykorú, de már át-színezett hagyományanyag mögött.”³

Pierre-Maurice Bogaert ennél is tovább megy, amikor a keresztyén és zsidó exegeták „zsidó Jézus”-ról szóló aktuális vitájához fűzött kommentárjában tényként szögezi le azt, aminek elfogadása megannyi ellenállást váltott ki mindkét félből:

„Jézus nemcsak zsidó volt, de zsidó családban is született, melyben a feleség egy papi családból származott, és a férj a dávidi vonalra vezethető vissza, hanem a tanítványai is zsidók voltak.”⁴

Daniel Marguerat kötetének *Jézus Istene* című fejezetében hangsúlyozza: a szövegek lehetővé teszik számunkra, hogy megtudjuk, miként beszél Jézus Istenről.⁵ A mesekutatót is az a csillapíthatatlan vágy ösztönzi, hogy azt a Jézus nevű „embert” találja meg a folknarratívákban, akít a mesemondók sokasága valamilyen tanító szándékból vezérelve párhuzamba állít a keresztyénség szegletkövének mondható Jézus Krisztus, a Messiás alakjával, illetve hogy megtalálja azt a nyelvi leleményességet (vagy éppen pongyolaságot) is, ahogyan beszélnek róla. Az amerikai vallástudós Richard A. Horsley ezt írja a *Jézus contre le nouvel ordre romain (Jézus az új római rend ellen)* című tanulmányában:

³ Tillich, Paul: *Rendszerezés teológia*. Ford. Szabó István. Osiris, Budapest 2002, 315. Vö. még: Grappe, Christian: Le pavé dans la mare d'un étudiant de 26 ans: Le secret historique de la vie de Jésus. Ses antécédents et ses suites. In: *Revue d'histoire et de philosophie religieuses* 93 (2013/3), 339–358.

⁴ Bogaert, Pierre-Maurice: L'identité juive de Jésus: une question d'actualité. In: *Revue théologique de Louvain* 33 (2002/3), (351–370) 354.

⁵ Marguerat, Daniel: *Vie et destin de Jésus de Nazareth*. Éd. du Seuil, Paris 2019, 176.

„[...] a »történelem Jézusáról« szóló legújabb könyvek többsége úgy mutatja be Jézust, mint egy vallási prédikátort, akinek az üzenete egyszerűen csak különbözött a fennálló vallási intézmények üzenetétől.”⁶

Vermes Géza vallástörténész egy előadásában ezt hangsúlyozza:

„Ezek az evangéliumok [a szinoptikus evangélistáké] Jézust olyan emberként festik le, aki valóban élt, és akinek lábai a vidéki Galilea köves vagy poros ösvényeit taposták. Jézus itt mint vándorló gyógyító, mint ördögűző és mint igehirdető jelenik meg. Az egyszerű emberek, a betegek és a társadalom páriái – a bűnösök, az utcanők és a gyűlölt adószedők – bámulattal és szeretettel néztek rá.”⁷

Kustár György a recens egzisztenciális eszmefuttatásokat számba véve, ugyanezt az interpretációt látja:

„Jézus karizmatikussága, a tanítását követő jelek és csodák Jézus közvetlen környezetében nem egyedülállóak, és ezek szintén nem zárják ki, hogy Jézust tanítóként fogjuk fel.”⁸

A francia protestáns teológus Christian Grappe a *Jésus parmi d'autres prophètes de son temps*⁹ című írását azzal kezdi, hogy Rudolf Meyer az 1940-ben megjelent *Der Prophet aus Galiläa, Studie zum Jesusbild der drei ersten Evangelien* című kötetében alapos kutatása nyomán összeveti Jézus alakját a Kr. u. első században Palesztinában élt zsidó prófétákéval, akik egyfelől nagyon eltérő személyiségek, látnokok és próféták, esszénusok és farizeusok, karizmatikus előljárók és messianisztikus próféták voltak, másfelől igen szép számban léteznek. Ezen véleményekkel szemben igencsak elgondolkodtató, egyben szellemes választ találunk Theißen-nél a Krisztusról vallott felfogásokat szemrevételezve:

⁶ Horsley, Richard A.: Jézus contre le nouvel ordre romain. In: Baslez, Marie-Françoise (éd.): *Les premiers temps de l'Église de saint Paul à saint Augustin*. Folio Histoire 124. Éd. Gallimard, Paris 2004, (310–321), 310.

⁷ Vermes Géza: Jézus változó arcai. In: *Méreg* 36. (2000/4), (444–451) 448.

⁸ Kustár György: *A mimézis szerepe Jézus tanításának megértésében*. Sárospatak 2019, 45. [Doktori tézis.] (http://real-phd.mtak.hu/835/1/Kustar_Gyorgy_disszertacio_watermark.pdf (2020. ápr. 14.)). Vö. még: „Életében Jézus tudatosan öltötte magára a megvetett kívülálló szerepét. Vándorprédikátor volt, akinek se jövedelme, se otthona, se családja.” Theissen, Gerd: *Az első keresztyének vallása. Az őskeresztyén vallás elemzése és vallástörténeti leírása*. Ford. Szabó Csaba, Kálvin Kiadó, Budapest 2001, 193.

⁹ Grappe, Christian: Jézus parmi d'autres prophètes de son temps. In: *Revue d'histoire et de philosophie religieuses* 81 (2001/4), (387–411) 387–388.

„Ha csak annyit prédikáltak volna, hogy Palesztinában kivégeztek egy zsidó prófétát, ez az üzenet sohasem változtatta volna meg a világot.”¹⁰

E csattanós érvelés hátterében a (zsidó) próféták és a Messiás közti lényegre rávilágító pascali kijelentés is állhat: „Jézus megjövendölt és jövendőelő”.¹¹

Charles Perrot elég egyértelműen fogalmaz a tekintetben, hogy a Jézusról való tudásunk majdnem teljes egészében azon a páli hitvallástól átitatott keresztyén szövegeken nyugszik,¹² hogy „Pál apostol szerint Krisztus keresztye legyőzte a világot uraló és a vallást meghamisító démoni-bálványozó hatalmakat”,¹³ ugyanakkor megjegyzi azt is, hogy Jézus cselekedeteiben egyszerre keresztyelő, prófétikus, ördögűző és gyógyító.¹⁴ Rémi Brague francia filozófiatörténész Nero keresztyenyüldözése kapcsán ekképpen hivatkozik Tacitusra: „Christust, akitől ez a név származik, Tiberius uralkodása alatt Pontius Pilatus procurator kivégeztette [...]”.¹⁵

Majd azt állítja: e rövid és fontos sorok jelenléte azt feltételezi, hogy létezett egy hivatalos dokumentum, amelyet Tacitus tanulmányozhatott az archívumokban.¹⁶ Egy másik kiváló francia történész, Marie-Françoise Baslez pedig az egyik tanulmányában azt fejtegeti, hogy amikor Josephus Flavius felidézi a történelmi alakot, a *Jézus* zsidó nevét adja neki, amelyet sohasem használtak a római szerzők;¹⁷ ám ő maga is zsidó lévén nyilvánvalóan érti a „Krisztus” kifejezésbe be-

¹⁰ Theißen, Gerd: *Az őskeresztyénység élményvilága és magatartásformái. Az őskeresztyénység pszichológiája*. Ford. Szabó Csaba. Kálvin Kiadó, Budapest 2008, 308.

¹¹ Pascal, Blaise: *Gondolatok*. Ford. Pődör László. Etikai gondolkodók. Második kiadás. Gondolat Könyvkiadó, Budapest 1983, XII. sz. 739.

¹² Perrot, Charles: *Jézus et l'histoire*. Éd. Desclée, Paris 1979, 26. Vö. még: „A vallástörténetesek általános véleménye szerint Szent Pál volt a keresztyén egyház igazi alapítója és a megváltás dogmájára épített nyugati keresztyén teológia kiépítője. Pál alig említi a történelmi Jézust.” Vermes Géza: *i. m.* 447.

¹³ Tillich, Paul: *i. m.* 119., 325.

¹⁴ Perrot, Charles: *i. m.* 241. Vö. még Bogaert, Pierre-Maurice: *i. m.* 354.

¹⁵ *Tacitus összes művei. II. Évkönyvek*. Ford. Borzsák István. Bibliotheca classica. Magyar Helikon, Budapest 1970, 402., XV. könyv, 44. bekezdés. Az antik irodalmi hagyományból leggyakrabban Josephust szokták említeni, noha egyes történészek vitatják, hogy ez a megjegyzés eredetileg tőle volna: „Ebben az időben élt Jézus, ez a bölcs ember, ha ugyan szabad őt embernek neveznünk. Ugyanis csodákat művelt és tanította az embereket, akik szívesen hallgatják az igazságot, és sok zsidót és sok görögöt megnyert. Ő volt a Krisztus.” Josephus Flavius: *A zsidók története*. Ford. Révay József. Európa Könyvkiadó, Budapest 1980, 502. (XVIII, 3: Pilátus-Jézus).

¹⁶ Brague, Rémi: *La loi de Dieu. Histoire philosophique d'une alliance*. Éd. Gallimard, Paris 2005, 64. Vö. még Reinach, Théodore: *Josèphe sur Jésus*. In: *Revue des études juives* 35 (1897/69) 1–18. Ld. még Pascal, Blaise: *i. m.* 401. XII. sz. 787.

¹⁷ Miként Jézus sem mondja soha: „az Ember Fia vagyok”. Perrot, Charles: *i. m.* 250.

leszövődő messianisztikus utalásokat, s ezért is azonosítja őt ezzel a második alapozó névvel: „Jézus, akit *Krisztusnak* mondanak”.¹⁸ E véleménnyel szemben egyfelől Perrot-t idézhetjük. Ő egy helyütt Órigenészre hivatkozik, aki szerint Josephus Flavius nem hitt Jézus messiás mivoltában.¹⁹ Másfelől pedig Eugen Drewermann-t idézhetjük, aki arra az egyiptomi hagyományra utalva, hogy az egyiptomiak hisznek a hatalmat adó címek mágikus erejében, kijelenti: a tulajdonnév (polgári név) és az (isteni) cím így ellentmondás nélkül megfér egymás mellett, akárcsak a „Jézus Krisztus” kettős keresztyén név.²⁰ Ami viszonylag biztosnak tűnik, ha történelmileg nem is igazolható tény, hogy a keresztyének számára Dávid király igazolja Jézus *messiásságát*,²¹ ezért is mondják a szinoptikusok: Jézus a „Dávidnak fia” (Mt 22,41; Mk 12,35–37). Ehhez óvatos megközelítésben Perrot hozzáfűzi:

„Egy ilyen reménység látens veszélyét is megérezhetjük: Dávid fiáról beszélni a Hasmoneus királyi és a heródesi származás elutasítását jelentette, a Cézár hatalmának megsértéséről nem is beszélve. A Dávid Fia kifejezés királyi rang.”²²

Szintén a szinoptikus evangélisták szövegére kell hagyatkoznunk, ha többet akarunk tudni Jézus „előkelő” származásáról. Ugyanis Máténál megtaláljuk azt a genealógiai meghatározást, amelynek alapján az ősatyáktól származtatják Jézust: *Jákób nemzé Józsefet, férjét Máriának, a kitől született Jézus, a ki Krisztusnak nevezetik. Az összes nemzetség tehát Ábrahámtól Dávidig tizennégy nemzetség, és Dávidtól a babilóni fogságravitelig tizennégy nemzetség, és a babilóni fogságraviteltől Krisztusig tizennégy nemzetség.* (Mt 1,16–17)²³

A történész aspektusából Baslez is annak ad hangot, hogy a korban számos Jézus nevű ember létezhetett,²⁴ ugyanis Josephus Flavius az 1. században nem kevesebb, mint tíz ismert személyt sorol fel, akik ezt a nevet viselték,²⁵ és emiatt is volt szükség a meg- és elkülönbötető „Jézus Krisztus”, Jézus, a „felkent” névvel történő meg-

¹⁸ Baslez, Marie-Françoise: Qui sont les chrétiens? Le point de vue des Romains. In: Baslez, Marie-Françoise (éd.): *i. m.* (171–180) 175.

¹⁹ Perrot, Charles: *i. m.* 25. Reinach is amellett foglal állást, hogy Josephus Flavius hitbéli meggyőződése miatt nem írhatott Jézus megváltó voltáról. Reinach, Théodore: *i. m.* 4.

²⁰ Drewermann, Eugen: *De la naissance des dieux à la naissance du Christ*. Éd. du Seuil, Paris 1992, 79.

²¹ Perrot, Charles: *i. m.* 175. Vö. még Goguel, Maurice: Le Jésus de l'histoire et le Christ de la foi. In: *Revue d'histoire et de philosophie religieuses* 9 (1929/2), (115–139) 116–117.

²² Perrot, Charles: *i. m.* 176.

²³ Vö: Brossier, François: David dans le Nouveau Testament. In: Baslez, Marie-Françoise (éd.): *i. m.* 274–277. Vö. még: Pascal, Blaise: *i. m.* 278. VIII. sz. 578.

²⁴ Goguel, Maurice: *i. m.* 115.

²⁵ Marguerat, Daniel: *Vie et destin de Jésus de Nazareth*, 66.

jelölésre. Hahn István is az idézett korszakban ihletett júdeai népvezérek és igehirdetők sokaságáról ejt szót:

„Semmi lehetetlenség nincs abban, hogy ezeknek a férfiaknak egyikét, aki – társaihoz hasonlóan – tanai és tettei miatt vértanúhalált szenvedett – Jézusnak, József fiának nevezték.”²⁶

Ezzel az ókortörténészek által képviselt feltételezéssel szemben a teológus Tillich azt állítja:

„Világosan kell látnunk, hogy a »Jézus Krisztus« nem összetett személynév, amelynek első tagja Jézus, a második pedig Krisztus. A név egy személynév és egy cím kombinációja. [...] A »Jézus Krisztus« név tehát úgy értendő, mint »Jézus, aki Krisztusnak neveztetik«, vagy mint »Jézus, aki a Krisztus«, vagy »Jézus mint a Krisztus«, vagy »a Krisztus Jézus.«²⁷

A szerteágazó és végleges érvénnyel majdhogynem lezárhatatlan vitában a protestáns teológus Gerd Theissen egyértelműen foglal állást: mivel a „Krisztus” név szinte soha nem hangzik el Jézus szájából, valószínűleg nem felel meg az ő önértelmezésének.²⁸

A mesenarratívák és más folklórszövegek azt tanúsítják, hogy az évszázadok alatt a parasztember tudatában és képzeletében is számos, mondhatni sok-sok mitikus és eposzi, monda- és legendabéli, (népi) imádság²⁹ és proverbiumbeli színes mozaikból összerakott, minden esetben szemléletesen egyénített Jézusalak, Dundes szavával *hősmintázat* létezett és élt együtt. Rendkívüli küldetését és Istenhez közeli „Isten fia” voltát habozás nélkül elismerték imáik alanyaként. A mesenarratívákban olykor a szegények és betegek „orvosaként”³⁰ (Jézus a vaknak „mögkente a szömét sárral, elküldte a Simán tavába mögfürödni, mögmosa-

²⁶ Hahn István: A két Krisztus-mítosz és a történelmi Jézus. In: uő: *Hitvilág és történelem. Tanulmányok az ókori vallások köréből*. Kossuth, Budapest 1982, (203–229) 226.

²⁷ Tillich, Paul: *i. m.* 312.

²⁸ Theissen, Gerd: Du Jésus de l'histoire au fils de Dieu du kérygme. L'apport de l'analyse sociologique des rôles à la compréhension de la christologie du Nouveau Testament. In: *Études théologiques et religieuses*, 83 (2008/4) (575–604) 579.

²⁹ „[...] a középkor bizarr arculatát meglehetősen élénken rajzolja meg az imádságműfaj, amibe, mint különös gyűjtömedencébe, több irányból folyt be az a szellemi hordalékanyag, mely ma itt a népi kultúra sajátos üledékrétegeként jelenik meg szövegeinkben, a már egységessé összeállt, csiszolt költői formában. Tehát a pogány hiedelemmozzanatok, a krisztusi pecséttel hitelesített szoláris képzetek keverednek a középkori egyházi költészet töredékes roncsaival, misztikus víziókkal és a burjánzó, nem kanonizált szövegek színes fordulataival.” Erdélyi Zsuzsanna: *Hegyet hágék, lőtűt lépék. Archaikus népi imádságok*. Magvető, Budapest 1976, 43–44.

³⁰ Drewermann, Eugen: *i. m.* 119.

kodni”),³¹ az ínséget és igaztalan megvetést szenvedők, a kitaszítottak és keresztetletlen gyermekek gazdagon megjutalmazójaként tűnik föl. Máskor a nagy élettapasztalattal és emberismerettel bíró bölcs;³² angyali próféta szerepét ölti magára; megint máskor a csipkelődő tanítómester alakjába bújik a földön járása alatti kíséretéhez tartozó, kicsinyes, esendő, kételkedő, türelmetlen, hirtelen haragú Péterrel³³ szemben. Azt sem szabad kizárnunk a mesemondók gyakorlatából sem, amit Élian Cuvillier mond Márk evangéliumáról: Jézus egyszerre prédikátor és a prédikáció tárgya.³⁴ Megjelenítése annak ellenére is sokszínű a mesenarratívákban, hogy imáikban és fohászaikban „Krisztusnak” mondták, tudva persze azt, hogy a Megváltót értik rajta, miként azt is, hogy szavaival (logionjaiban) többször hivatkozik ószövetségi prófétákra, akik eljövételéről tettek említést, halálát az emberivel analógnak tekintették,³⁵ még ha feltámadása a maga misztikusságában is a remény sugarát jelentette számukra.³⁶ De hallomásból tudni és hitbéli meggyőződéssel mondani, illetve vallani mégsem ugyanaz, ezt a maguk bizonytalanságában érezték és a hivatalos személyek nap mint nap éreztették is velük, hogy hitüket megerősítsék. Talán annak az intésnek az értelmét sem felejtették el, ami Jézus szájából így hangzott: *Mert ha hinnétek Mózesnek, nekem is hinnétek, mert én rólam írt ő* (Jn, 5,46). Ami viszont alapvetően leképződött és megmaradt a parasztember emlékezetében, hogy Jézus olyan lény (a mesemondó ér-

³¹ Lammel Annamária – Nagy Ilona: *Parasztbiblia. Magyar népi biblikus történetek*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest 1985, 346.

³² „[...] a galileai parasztságot egyféle ’népi bölcsesség’ jellemezte, amely a fennálló társadalmi értékrendet bírálva alkotta meg a maga filozófiai-vallási életszemléletét. Ez a fajta szembeszegülő jellegű népi bölcsélet számunkra ismert az ókori hellenizmus világán belül, fogalmilag hozzá legközelebb a ’cinikus’ kifejezés áll. Jézus tanítása így leginkább a hellenista-cinikus és a zsidó bölcsességi tanítások ötvözeteként írható le. A cinikusok gyakran nevezik a bölcslet ’királynak’, és az általa tanított szembeszegülő bölcsességet követő vándorok sajátos világát ’királyságnak’.” Czire Szabolcs: Isten országa kutatástörténete a történeti Jézus-kutatás kontextusában (II.) Az idő-kérdés visszatérésétől a történelmi plauzibilitásig. In: *Keresztény Magvető* 113. (2007/1), (16–39) 18.

³³ „A természeti rendet alapvetően jónak tartják, ahol minden embernek megvan a maga helye és tápláléka, és a történetek humorosan mutatják be a Szent Péter által megkísérelt reformok hiábavalóságát, s mint a gúny tárgya par excellence megtestesíti az emberi kérdéseket és gyengeségeket.” Nitecki, Hanna: *L’espace religieux du conte populaire polonais. Revue des études slaves* 55 (1983), (587–597) 590.

³⁴ Cuvillier, Élian: La résurrection dans l’évangile de Marc, ou: La finale courte...et puis avant? In: Marguerat, Daniel: *Quand la Bible se raconte. Lire la Bible*, 134. Éd. du Cerf, Paris 2006, (105–123) 109.

³⁵ Theißen, Gerd: *Az őskereszténység élményvilága és magatartásformái*, 309.

³⁶ Az evangélium nemcsak Jézus szavaival és tetteinek bemutatása, hanem annak megerősítése is, hogy aki ezt és ezt mondta, meghalt és feltámadt mindenki üdvösségéért. Bogaert, Pierre-Maurice: *i. m.* 354.

telmezésében hangsúlyosan olyan *bósmínázat*), aki mindenekelőtt képes „csodákat” tenni,³⁷ vagyis hogy a korabeli mágusok, varázslók,³⁸ természettudósok és orvosok praktikáival ellentétben ő képes szóval megváltani és meggyógyítani a bűnből, a halálos betegségből azokat a szegényeket, nyomorékokat, halottakat, Mózes-hitűeket és pogányokat, akik hallgatnak a hívó szavára. Ezt az egyetemleges megváltást ugyanis napi szinten igyekeztek a prédikátorok, lelkipásztorok az emlékezetébe vésni. Ezen familiáris elképzelést igazol(hat)ja az, amit Pierre-Emmanuel Dauzatnál olvasunk Jézusról:

„Ember, hiszen megkísérti az ördög és Isten, mivel segítik az angyalok. Ismerjük hát fel benne természetünket, mert ha az ördög nem sejténé föl benne embert, nem kísértené meg.”³⁹

Az I. századra datálható, *Ézsaiás mennybemenetele* című apokrif irat tanúsága szerint:

„Jézus tehát igazából nem emberi lény, hanem égi lény, aki különféle azonoságokat vett magára – az emberét is – hogy kiszabadítsa az emberiséget az angyali uralom alól.”⁴⁰

Bár ne feledjük azt sem, amit Rémi Gounelle egyértelműsít, hogy a fennmaradt keresztyén apokrif iratok nem fordítanak figyelmet Jézus identitására,⁴¹ ellenben az apokrifok szerzői igyekeztek megérteni, hogy Jézus miként hozta el az üdvös-

³⁷ „[...] a csoda és a megkísértés, vagy fordítva: a megkísértés és a csoda összeérhet, követheti egymást, folyamatot, sőt folyamatsort is alkothat. Ezekben a csodatípusokban, illetve csodanarratívákban is megtaláljuk a csoda alapelemeit (körülmények, szereplők bemutatása, a csodát előkészítő/indokoló állapot jellemzése, a csodaesemény és annak hatása), amit azonban egy újabb jelenség egészít ki, éspedig a megkísértés.” Iancu Laura: „Hétköznapi csodák”, megkísértések és összefüggéseik. In: *Ethnografia* 127. (2016/4), (606–623) 613.

³⁸ „A varázsló mint irodalmi motívum azonban először csak az ún. Westcar-Papirusz meséiben (kb. Kr. e. 18–17. század) jelenik meg: Hufu fáraót, a legnagyobb piramis építetőjét udvara varázstörténetekkel szórakoztatja.” Kákosy László: A Szetna-regény és Sziuszre története. In: uő: *Az alexandriai időisten. Válogatott tanulmányok (1957–1998)*. Osiris könyvtár – Történelem. Osiris, Budapest 2001, (235–251) 240.

³⁹ Dauzat, Pierre-Emmanuel: Les Pères de L'Église et la divinité de Jésus: l'exégèse du diable. In: Baslez, Marie-Françoise (éd.): *i. m.* (745–751) 750. Vö. még: A. Descamps szerint: „Jésus fut un homme véritable et dès lors ses *dicta* et *gesta*, après avoir été, de son vivant, l'objet d'une connaissance expérimentale, sont devenus depuis sa mort un objet de science historique.” Hubaut, Michel: Jésus et la loi de Moïse. In: *Revue théologique de Louvain* 7 (1976/4), 401–425.

⁴⁰ Gounelle, Rémi: Le Christ des apocryphes. In: Baslez, Marie-Françoise (éd.): *i. m.* (241–245) 243.

⁴¹ Uo. 241.

séget az emberek számára, és az emberiség mit nyert az ő eljövételéből.⁴² Itt érdemes rögtön idéznünk egy másik markáns véleményt is, ti. Baslez okfejtését:

„Krisztus a neki szentelt kultuszok és a magasztalására komponált himnuszok által vált isteni rangra emelt emberré, azaz ő a szó görög értelmében vett hős. Egy másik hagyomány is elterjed Kis-Ázsiában és Szíriában, amelyik bölcsnek, gondolkodónak láttatja őt.”⁴³

Nyilván erre az ókori görög hagyományra visszautalva írja Joseph Campbell híres könyvének *A hős és az isten* című fejezetében:

„A veszélyes kalandok során felkutatott és megszerzett isteni hatalom, úgy tűnik, mindvégig ott volt a hős *szívének* legmélyén. Ő a »királyi gyermek«, aki most tudta meg származását, és egyúttal lehetőséget kapott valódi hatalma gyakorlására – »Isten fia«, aki megtanulta, mekkora jelentősége van ennek a címnek. Ebből a szempontból a hős annak a teremtő és megváltó istenképnek a szimbóluma, amely *mindannyiunkban* ott rejtezik, és csak arra vár, hogy megismerjék és életre keltsék.”⁴⁴

Campbell mondataiban a hős szívéről és mindannyiunkban rejtőző szimbólumról beszél, amivel megértjük, felfogjuk, belátjuk, hogy teremtményi mivoltunkban szimbolikus értelemben isteni hatalommal rendelkezünk, vagyis képesek vagyunk mások megváltására az isteni szeretet és fény sugar által. Ám Dundes joggal állítja Campbell könyve kapcsán:

„Az Ezerarcú Hős felvázol egy alapmítoszt, ami különböző kultúrák hőseire vonatkoztatva is megállja a helyét. Azonban Campbell konstrukciója szintetikus, művi; in toto egyetlen valós egyedre sem illik.”⁴⁵

2.2. A mesehős alakja mint egy lehetséges „Jézus-mintázat”

A folkloristák többsége finoman szólva is szkeptikusan tekint minden olyan interpretációra, amely a mesemondó részéről tudatosságot feltételez a vallásos szövegek narratívába történő szervesítése kapcsán. Én viszont éppen a Lammel–Nagy névvel fémjelzett *Parasztbibliára* utalva azt gondolom, hogy az etno- és irodalmi hermeneutikai megközelítésben egyáltalán nem rugaszkodunk el a lehetséges szövegolvasatok valóságától, ha azt állítjuk, hogy *nem minden*, de számos

⁴² Gounelle, Rémi: *i. m.* 243.

⁴³ Baslez, Marie-Françoise: *Qui sont les chrétiens?* 176. Vö. még Adda, Mélanie: Y a-t-il un mythe de Joseph? In: *Revue de littérature comparée* 350 (2014/2), (135–154), 146–147.

⁴⁴ Campbell, Joseph: *Az ezerarcú hős*. Ford. Varjasi Farkas Csaba. Édesvíz Kiadó, Budapest 2010, 50. (A *dólt* kiemelés tőlem: B. P.)

⁴⁵ Dundes, Alan: *Interpreting Folklore*. Indiana University Press, Bloomington 1980, 231.

mesetípus és mesevariáns paraszti vagy akár királyi származású hősének meseménnetben bekövetkező sorsát tulajdonképpen a szószékről sokszor hallott jézusi életút egyfajta leképezésének lehet tekinteni, beleértve az ő keresztre feszítését, sőt a feltámadását is.

Efelől a konkrét mesenarratívák hermeneutikai és komparatiztikai vizsgálata során győződhetünk meg, figyelembe véve a következő alapsémát:⁴⁶ a csodás születés és „rejtett” gyermekkor; az otthonról elindulás/elküldés és út közben valaki által „tanítva levés”⁴⁷ (*És mindnyájan Istentől tanítottak lesznek* – Jn, 6,45); a segítő/isteni küldött és „tanítvány” között zajló párbeszéd; a hősré kiszabott próbatétel és a feladat közbeni önkiteljesítés; a feláldozás/halál és feltámasztás/feltámadás; bűnös(ök) leleplezése és új „királyi világrend” megteremtése.

Tudjuk jól, számos mesekutató tagadja a keresztyénség jelenlétét a varázsmesékben, például a Grimm testvérek tündérmeséit faggató Heinz Rölleke, aki G. Ronald Murphy szerint ennek ad hangot: „A keresztyénség a mesékben csupán »lakkréteg«.”⁴⁸ Bár Nicole Belmont más helyütt elismeri a „keresztyéniesített változatok” létezését, meglepetésünkre bátran jelenti ki:

„Így a népmesék és különösképpen a tündérmesék csak egy nagyon szerény helyet tudtak kivívni maguknak a keresztyénség által messzemenően uralt vallási és ideológiai mezőben.”⁴⁹

Egyes nyugati folkloristák megnyilatkozásait látva, amelyek a Grimm testvérek által mesterségesen létrehozott, „steril”, másként mondva a szóbeliségben ekként sohasem létezett változatokon alapulnak, azt kell mondanom, nem hiszem, hogy a Kárpát-medencei népek akár a legutóbbi időkig is vallásosabbak lettek volna, mint azok, akik Európa más régióiban éltek, s emiatt varázsmeséikben több lenyomata maradt volna a népi hitélménynek és értelmezéseknek. Amiként Dundes is jelezte, inkább az tűnik valószínűnek, hogy a mesevariánsok vizsgálatakor a kutatók valamilyen oknál fogva nem igyekeztek nagyobb vagy

⁴⁶ Ez nem egészen egyezik meg a Proppéval, viszont közeli rokonságot mutat a Calame-Griaule-féle alapsémával. Calame-Griaule a szövegek belső szerkezetét a következő szakaszokra bontotta: elszakadás a családtól és elvonulás az erdőbe; próbatétel (fizikai, erkölcsi, mentális); tanítás; halál és szimbolikus újjászületés; visszatérés és visszailleszkedés a csoportba. Calame-Griaule, Genevieve: *Ethnologie et langage: la parole chez les Dogon*. 3e édition, revue et corrigée. Éd. Lambert-Lucas, Limoges 2009, 2.

⁴⁷ Lévinas, Emmanuel: *Teljeség és Végtelen. Tanulmány a külsőről*. Ford. Tarnay László. Jelenkor Kiadó, Pécs 1999, 33.

⁴⁸ Murphy, G. Ronald: *The Owl, the Raven, and the Dove. The Religious Meaning of the Grimm's Magic Fairy Tales*. Oxford University Press, Oxford 2000, 19.

⁴⁹ Belmont, Nicole: *Paroles Païennes. Mythe et folklore*. Éd. Imago, Paris 1986, 56–57.

legalábbis őket megillető súlyt adni a bibliai példázatoknak és proverbiumoknak, az exemplumoknak és történeteknek, az agenseknek és az ő sorsukat alakítóknak, a dialógusoknak és motívumoknak. E tekintetben sem hagyom magam befolyásolni a „hivatkozástehtételek” olykor sommás, olykor helytelen ítéleteitől. Irodalmár lévén ragaszkodom a konkrét meseszövegek hermeneutikai és fenomenológiai, narratológiai és komparatív vizsgálatához. Ugyanis ha a szöveget szorosan olvassuk, sokkal több mindent eldönt, mint elsőre gondolnánk: igazol(hat)ja a feltevéseket és kizárja a spekulációkat, más szövegekhez irányít, és megmutatja önmaga üledékes rétegeit, már ha egyáltalán hajlandók vagyunk elég mélyre ásni.

Kérdésünk tehát a következő: vajon a mesemondók némelyike tudatosan, a saját hitelményéből fakadó interpretációja alapján állítja-e be a hőst úgy, mint az emberi sorsot és szenvedést vállaló és „megváltó” Krisztust, s ezzel mintegy fokozza a meseszöveget példázatos és affirmatív erejét; avagy történetelbeszéléseiben „a mitikus gondolkodás egyik alapstruktúrája, a *perszönifikáció* maradt fenn”, ahogy azt az antropológus E. B. Tylor és a teológus Gerd Theißen állítja?⁵⁰ Azt tudjuk, hogy a folknarratívában a mesemondó valamennyi szürnaturális lényt, egyfelől isteni küldötteket, angyalokat,⁵¹ másfelől tündéreket, ördögöket, sárkányokat, óriásokat, kígyókat, boszorkányokat, táltosokat stb. és egynémely égitesztet,⁵² a Napot és a Holdat és a csillagokat antropomorfizálja,⁵³ amely egyben perszönifikációt is jelent, vagy a környezetében élő állatokat s magát a halált beszélgeti „emberi nyelven”, és mindeközben elismeri, hogy egyedül Istennek van hatalma a halál felett. E tanításnak egyik rendkívül szép példázatát találjuk a 16–17. században élt kassai református prédikátor, Alvinczi Péter *Gyászbeszéd Károlyi Zsuzsanna fölött* című búcsúztatójában, amelyben „Isten sátráról beszél:

⁵⁰ Theißen, Gerd: *Az őskereszténység élményvilága és magatartásformái*, 239.

⁵¹ Drury, John: Mark. In: uő: *The Literary Guide to the Bible*. Edited by Robert Alter and Frank Kermode. Fontana Press, London 1987, (402–418) 403. Vö. még Tánczos Vilmos: „Ezer level ezer angyal közepibe.” Angyalkultusz a moldvai csángó folklórban. In: Jakab Albert Zsolt et al. (szerk.): *Kultúrakutatások és értelmezések*. Kriza könyvek 32. BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék – Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár 2008, 269–298.

⁵² „Nyugatmagyarországi zsidó hit szerint a Holdban Dávid király képe látszik. Ennek a hitnek a kiindulópontját természetesen az újholdkor mondott imaformulában kell keresni. A Talmud idevágó traktátusából a következő felvilágosítást kapjuk. Újholdkor azt kell mondani a Holdnak: »Újulj meg, te korona és ékesség azok részére, akiket születésüktől fogva az Isten oltalmaz (Izrael), mert ők megújulnak, mint ahogy a Hold megújul. Dicsértessék a Teremtő, aki a Holdat megújítja.«” Róheim Géza: *Magyar néphit és népszokások*. Universum Reprint. Universum Kiadó, Szeged 1990, 145.

⁵³ Dobos Ilona: A Holdkultusz maradványai a magyar néphagyományban. In: uő: *Paraszti szájhagyomány, városi szóbeliség*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest 1986, 31–46.

„Azaz szép tündöklő város az, melyben nem szükséges az napnak, holdnak, csillagoknak tündöklése, mert az Istennek kibeszélhetetlen dűcsőségével teljes [...]”⁵⁴

Theißen ezt is hangsúlyosnak véli:

„Az első keresztyének mítosz formájában beszéltek Jézusról, mert meg voltak győződve róla, hogy a történelem egy pontján új ősidő kezdődött. [...] Az őskeresztyénségben nem mitológiátlanítás ment végbe, hanem remitológizálás.”⁵⁵

Nekünk, akik e kijelentést verifikálhatnánk, csak majdnem kétezer évvel később magnószalagon vagy írásban rögzített folklórszövegek állnak a rendelkezésünkre, amelyekben már azt a gondolkodásmódot látjuk, hogy a lokális közösség híveiben mélyen gyökeret vert a keresztyén egyház azon tanítása, hogy Jézus kereszthalálával és feltámadásával egy „új idő”, a keresztyénség korszaka kezdődött, amiről a prédikátorok a szóbeliségben folyamatosan hírt adtak, és győzködtek a híveket, s akárcsak ahogy napjaink exegetái is, igyekeztek a kanonizált szövegek demitológizálására. Ha a mesemondó valamilyen forrásból, áhagyományozott különböző műfajú folknarratívákból, filléres vásári ponyvafüzetekből⁵⁶ és könyvtárból kölcsönzött könyvekből⁵⁷ meg is őriz tarsolyában valamennyit a mítoszokból, eposzokból, mondákból, apokrif szövegekből, amit a variánsokban tételesen lehet és kell feltárni, mind a történetelbeszélésben és nyelvhasználatban, mind a hősök figurálásában és szerepeltetésében, mind a diskurzusok (tanítások, viták, argumentációk) és proverbiumok „dramatikus” felépítésében eltávolodik a mítosztól. A vizsgálat alá vont konkrét meseszövegekből igazolhatóan közelebb lép a bibliai történetekhez, elsősorban is az ismert evangéliumok és zoltárok szövegeihez, illetve apostoli levelekhez,⁵⁸ de anélkül, hogy elfelejtené az idők során egyre homályosabb és jelentéktelenebb értelemmel

⁵⁴ *Alvinczi Péter Magyarország panaszainak megoltalmazása*. Sajtó rendezte Heltai János. Bibliotheca historica. Európa Könyvkiadó, Budapest 1989, 98–99.

⁵⁵ Theißen, Gerd: *Az őskeresztyénség élményvilága és magatartásformái*, 244.

⁵⁶ „A ponyva követelően jelentkező irodalmi/vallásos tömegigényt elégített ki. Igényt, erős szellemi érdeklődést, sőt szükségletet, melyet sem a hivatalos irodalom, sem az egyház tőzsdéjén nem jegyeztek.” Erdélyi Zsuzsanna: *i. m.* 29.

⁵⁷ „A Biblia vonatkozó eszkatologikus részein kívül elsősorban a hasonló tartalmú ponyvairodalom gyakorolt kimutatható hatást a magyar folklórból ismert narratív hagyományokra és hiedelmekre.” Magyar Balogh Balázs (főszerk. et al.): *Mondák a végső időről. A magyar folklór eszkatologikus hagyományai*. In: *ETNHO-LORE*, Az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézetének évkönyve XXX. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest 2013, (138–196) 140.

⁵⁸ Brague, Rémi: *i. m.* 113.

bíró hiedelemtörténeteket. Ez a közelebb lépés a felolvasott vagy hallott elbeszélésekhez valószínűleg semmivel sem lehetett könnyebb az újkori, akár csak a 20. századbeli parasztember számára, aki önmagától vagy gyakorta mások, lelkipásztor, családtagok, ismerősök segítségével küzdött meg a példázat interpretációs műveletével, mint amilyen szövegértelmezési nehézségekkel kellett szembenéznie az őskeresztyénség gyülekezeteinek, amint azt Daniel Marguerat oly szemléletesen tárja elénk:

„A szentség felvételén el kell képzelnünk az összegyűlt közösséget, amint egy befolyásos tag szövegfelolvasását hallgatja. Reagálva, vitát követelve. Tiltakozva vagy helyeselve. Ha a »hírhozó« Pálhoz közeli ember volt, akkor kommentálnia vagy magyaráznia kellett a homályos részeket. Tekintve Szent Pál stílusának tömörségét, azt gondolhatjuk, hogy a szöveg a legértelmesebbeknek volt felfogható, akik azután lefordították a tartalmát a többi összegyűlt számára. Így terjedt a vallási hírvivés a diaszpóra zsinagógái között.”⁵⁹

A „hírhozó”, a közvetítő, a „tolmács” szerepe és provizórikus fellépése felekezeti közösségekben az újkori protestáns gyülekezetek tagjainak sem volt egészen ismeretlen, elég, ha csak az egyszerre több faluközösségben szolgálatot ellátó, egymást helyettesítő lelkészek esetére vagy a református papnövendék prédikációs és adománygyűjtő útjára, a *legatióra* utalunk.

2.3. A Jézus-történetek „emberiek”

Itt és most nem kívánom számba venni a mesenarratívák hőseinek és a két testamentum kiemelkedő személyeinek, a prófétáknak, királyoknak, bölcseknek, klánvezéreknek, harcosoknak stb. egzisztenciakarakterében, tevékenységében, tanításában lehetséges analógiákat, csupán csak a szinoptikusok és János elbeszéléseiben, Pál leveleiben megjelenített Jézus életére és beszédeire összpontosítok. Ugyanis a parasztember, kivéve talán a protestánsokat,⁶⁰ Ézsaiás és Ezékiel, illetve a Jelenések könyve mellett jobbra a szinoptikusokat, János evangéliumát és az apostolok leveleit ismeri különböző nyelvi szinten megfogalmazott inter-

⁵⁹ Marguerat, Daniel: Les lettres de Paul: une théologie en dialogue avec son temps. In: Baslez, Marie-Françoise (éd.): *i. m.* (183–190) 189.

⁶⁰ „A kereszténység a protestáns reformációig, amely a hangsúlyt az Írás privát olvasására helyezte, soha nem tekintette az írástudatlanokat az üdvözülés szempontjából hátrányos helyzetűeknek. Jézussal szemben és Isten előtt legalább olyan jó helyzetben voltak, mint az írástudók [...]” Ong, W. J.: A szöveg mint interpretáció. In: Nyíri Kristóf – Szécsi Gábor (szerk.): *Szóbeliség és írásbeliség. A kommunikációs technológiák története Homérosztól Heideggerig*. Áron Kiadó, Budapest 1998, 162.

pretációk révén, amelyek a folklórnarratívákat vizsgálva, úgy látszik, nehézkesen, megannyi félreértéseken és félreértelmezéseken keresztül szűrődnek le a mese-mondó tudatában. Nagyon fontos megjegyezni a prédikátorok interpretációja és a hallott szövegek népi értelmezése kapcsán azt, amire Dobos Ilona is felhívja a figyelmünket Horváth Cyrill 1928-ben napvilágot látott *Szent László legendáinak eredetéről* című írása kapcsán:

„A templomi prédikátorok is sok félreértést okoztak. »Az emberek hallanak egy történetet valakitől, a mese szájról szájra jár: egy helyütt úgy pedzik, hogy még ez vagy az is hozzátartozott, és megtoldják, mások kifejejtenek belőle valamit, és jóhiszeműleg helyretolják. Egészen közönséges, hogy a nép elfeledi a valódi hős nevét, hall egy másikról, azt hiszi, hogy a történet erről szólott és az új névhez fűzi a hagyományt.«⁶¹

De az értetlenség és a félreértés természetéről lényeges idéznünk azt is, amire Pierre Gibert hívja föl a figyelmünket:

„Még súlyosabb, hogy miközben az evangéliumok több ízben jelzik, hogy ugyan-ezek a tanítványok nem értették meg Krisztus üzenetét az ő feltámadása előtt, feledésbe merült az intelligencia szerepe az emlékezés játékában. Holott tudjuk, milyen nehéz, vagy talán lehetetlen is elmondani, világosan és értelmesen megfogalmazni azt, amit nem értünk.”⁶²

Úgy tűnik, e tekintetben nem túl sok különbség látszik a Jézus logionjait hallgató egykori tanítványok és a sokaság, valamint a templomi istentiszteletet, illetve misét követő kései utódaik között.

Amos N. Wilder amerikai teológus egy számunkra rendkívül fontos megjegyzést tesz:

„[...] nem az a különösen érdekes Jézus példabeszédeiben, hogy történeteket beszél el, hanem az, hogy ezek a történetek olyannyira emberiek és valóságosak.”⁶³

Újfent azt feltételezem, hogy Wilder is olvasta Blaise Pascal *Gondolatok* című írását, amelynek XII. szakaszában így hangzik a 797. számmal jegyzett gondolat-töredék:

⁶¹ Dobos Ilona: *i. m.* 97.

⁶² Gibert, Pierre: *Petite histoire de l'exégèse biblique. De la lecture allégorique à l'exégèse critique*. Éd. du Cerf, Paris 1997, 42.

⁶³ Wilder, Amos N.: A parabola. In: Horváth Imre – Thomka Beáta (szerk.): *Narratív teológia*. Narratívák 9. Kijárat Kiadó, Budapest 2010, (223–240) 225.

„Jézus Krisztus oly egyszerűen fejezte ki a nagyszerű dolgokat, mintha nem is gondolkozott volna rajtuk, és ugyanakkor mégis oly világosan, hogy látni lehet, mit gondolt róluk. Csodálatos dolog ez a naivitással párosult világosság.”⁶⁴

A mesemondót saját elbeszélése, interpretációja során a bibliai narrátorok által megjelenített történeteknek éppen ez a nagyon is emberi és valóságos jellege, hétköznapisága és rejtett, ki nem mondott vágyakat beteljesítő ígéretessége ragadja meg, s egyben sarkallja arra, hogy maga is a saját környezetének életvilágába és hétköznapijait kitöltő emberi létgondjaiba helyezze hőseit és történeteiket.⁶⁵ Egyáltalán nem meglepő módon Katona Lajos is ugyanezt a hétköznapi és szerény emberi viselkedést emeli ki a folklórban népszerű Krisztus-alak kapcsán:

„A Krisztusról szóló legenda mind teljesebbé való kialakulása és színeződése útján érthető, hogy a tanait követők mind melegebb vonzódással viseltettek a legenda általános, emberi mozzanatai iránt, főleg, ha tekintetbe vesszük, hogy a kereszténység gyors és nagy elterjedésének egyik nagy oka éppen alapítójának oly igazán emberi és mégis isteni fenségű alakjában, és egyszerű élete történetének szerénysége mellett mégis oly megható és magasztos drámájában rejlik.”⁶⁶

A mesenarratívák Jézus-alakjában elsősorban nem a kanonikus szövegek „eszmenyképet” látjuk viszont (a mesékben olyan vallási teret találunk, amely viszonylag független a hivatalos vallási diskurzustól),⁶⁷ ellenben a történeti Jézusról szóló tanításokból azokat a vonásokat fedezhetjük fel, amelyekért a parasztember szerethetőnek és hozzá közel állónak érezte a Megváltót. Azt a „vándorprófétát”, aki néhány száz fős kis faluban született és élt, mint ők; akinek az apja szorgos ácsmesterként tevékenykedett; akit Mária éppoly szorongó gondoskodással igyekezett nevelni, mint a parasztasszonyok gyermekeiket; aki egy bizonyos földrajzi távolságon belül maradván teljesítette küldetését; aki logionjait párbeszédekben nyilvánította ki, amiképpen a parasztemberek osztják meg egymás között az ismereteiket; aki elszenvedte az emberi gyűlölködést és irigységet, a tanítványi áruházt és a kinszenvedéssel teli halált. Marguerat mindezt így összegezte: Jézus a falvak és a vidék embere volt; példabeszédei a bűnösökről, az otthon tevékenykedő nőkről és a földeken dolgozókról szólnak; mielőtt Jeruzsálembe költözött volna, Jézus világa a gyermekkorának vidéki világa maradt.⁶⁸

⁶⁴ Pascal, Blaise: *i. m.* 406.

⁶⁵ Drury, John: *i. m.* 403.

⁶⁶ Katona Lajos: A karácsony-ünnep történetéhez. In: uő: *Irodalmi tanulmányai*. II. kötet. Franklin-Társulat Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, Budapest 1912, (336–356) 347.

⁶⁷ Nitecki, Hanna: *i. m.* 588.

⁶⁸ Marguerat, Daniel: *Vie et destin de Jésus de Nazareth*, 76.

A mesemondót és hallgatóságát sokkal kevésbé vagy egyáltalán nem izgatja egy-egy hallott történet fiktív vagy verifikálható tény volta, mint az, hogy az általa konfigurált (élet)történet megtalálható, példákön keresztül visszakereshető és igazolható valamilyen formában a hétköznapi élet díszletekkel nem is túlszűfolt színpadán. A paraszti mesemondót nem érdekli a teológiai vagy filozófiai textusokban tárgyalt Isten, illetve Krisztus – filozófikusan szólva – „olyatén-léte”, mivelhogy egy viszonylag jól körülhatárolható, de általában sem a véglegesség és változtathatatlanság szempontjából zárt szöveg- és szimbólumrendszerben gondolkodik az istenségről, a szentségről.⁶⁹ Egyénként is ahogy Hanna Nitecki állítja: a parasztek vallási tapasztalatainak társadalmi kontextusa nem kedvezett az önálló gondolkodásnak.⁷⁰ Azáltal, hogy nem egészen a két szövetségben kardinális *egység* fogalmát követi és járja körül, bizonyos fokig visszalép az ókori hellenizált népek *szinkretikus* világképéhez. Ennek következtében folyamatosan kilép a tanítóhivatal által megszabott kanonikus hitelveket hirdető gondolatrendszerből, és egy maga által megélt, képzelete által teremtett személyes hitfelfogást és hitlélményt jelenít meg,⁷¹ amely nem mondható sem konzekvensnek, sem rendszeresnek, és sokkal inkább ahhoz az intencióban körvonalazódó mondandóhoz és örökölt szöveghagyományhoz alkalmazkodik, amely aktuális mondásának kiindulópontja és példázatmondásának célja. Ha nem így volna, nem tudná a lokális közösség – finoman szólva nem túlságosan szofisztikált – hallgatóságának figyelmét magára vonni, a mondás idejére fenntartani, s így éppen a példázatelbeszélésébe szótt tanításának és a bibliai szövegek interpretálásának értelme veszne el az érdektelenség következtében. Joggal jegyzi meg Werner H. Kelber:

„A hétköznapiság segítheti az azonosulást: a beszélő és a hallgatóság könnyen a történetek részvevőinek érezhetik magukat. De milyen esélyük vannak a mindennapi eseményeket bemutató történeteknek arra, hogy fennmaradjanak? A hétköznapiság pillanatokon belüli azonosulást eredményez, azonban tartós továbbélést nem.”⁷²

⁶⁹ „Az öregember pedig angyal volt, maga az Isten.” Kosová-Kolečanyi, Mária: *A harmatban fogant hajadon. Szlovák fantasztikus mesék*. Ford. Körtvélyessy Klára. Népek meséi LXXXII. Sorozatszerk. Karig Sára. Európa Könyvkiadó, Budapest 1988, 38. Ld még: „szürke kabátos öregember”. Haltrich Josef: *A csodálatos fa. Erdélyi száraz népmesék*. Ford. Üveges Ferenc. Népek meséi LXX. Sorozatszerk. Karig Sára. Európa Könyvkiadó, Budapest 1979, 62.

⁷⁰ Nitecki, Hanna: *i. m.* 588.

⁷¹ Nitecki jegyzi meg, hogy még a 20. elején is ezt mondja egy lengyel paraszt: nem értem azt, amit a plébános úr jóindulatúan hajlandó mondani. Uo. 589.

⁷² Kelber, Werner: *Tradition orale et écriture*. Traduit de l'anglais par J. Prignaud. Éd. du Cerf, Paris 1991, 99.

Ugyanezt a folklorista más aspektusból közelíti meg:

„A népköltészet is csak úgy marad fenn, hogy az emberek ugyanazokat a meséket, dalokat, történeteket kis változtatással életük során számtalanszor hallják.”⁷³

Ha azt kívánjuk görcső alá venni, hogy a mesemondók milyen tevékenységeket tulajdonítanak a varázsmese hősének, akit Jézussal igyekeznek „rokonítani” történetelbeszéléseikben, akkor nézzük előbb meg, mit mondanak a teológusok Jézus cselekedeteiről. Daniel Marguerat szerint Jézus tanításai és cselekedetei a következőkre irányulnak:

„A változás szükségességét hirdetni, meggyógyítani a betegeket, ördögűzéssel harcolni a gonosz erői ellen, a megbocsátást úgy láttatni, mint azonnali és parancsoló kegyelmet. Ezek a kezdeményezések úgy vésődtek be számára, mint az immár oly közeli birodalom megannyi előjele.”⁷⁴

A varázsmesék hőse, akit ne tévesszünk össze a legendamesék Krisztusával, noha maga is gyakorta érzi saját bőrén, mégsem prédikálja, profán értelemben nem hangoztatja a társadalmi-szociális változás/változtatás szükségességét, bár küldetése és feladata elvégzésével mégis csak előmozdítója és beteljesítője lesz a káoszba fulladt rend radikális változtatásnak. René Girard jegyzi meg, hogy Lévi-Strauss felfedezte a mítoszkezdetekben a káoszt, de nem hozta összefüggésbe az erőszakkal.

„Ugyanígy hétköznapibb szerencsétlenségek – éhínségek, pusztító árvíz vagy szárazság, esetleg természeti katasztrófák – is jelenthetik a kiindulópontot. A kezdeti állapot lényegében mindig és mindenhol egy olyan krízis, amely teljes pusztulással fenyegeti a közösséget és kulturális berendezkedését.”⁷⁵

Márpedig elég, ha csak azt az egyetlen és az ókori szövegekből is közismert motívumot vesszük elő, amely arról tudósít, hogy a sárkány erőszakosan elfoglalja, lezárja a városközösség tagjai előtt a kutat, és annak használatáért, az életet adó vízért cserébe lányokat követel.

„Nem hiába, hogy sárkának vattak, hogy a kútakból kiszíttátok a vizet, csak a leányér adtatak vizet! Nékülezett a nép, az ártatlan gyermekik, nélkülezett a beteg, azankívül a családak! Mennyi sok jó anyát megrikattatak! Mennyi sok jó édesanyát megbán-

⁷³ Dobos Ilona: *i. m.* 113.

⁷⁴ Marguerat, Daniel: Paul interprète de Jésus. In: Baslez, Marie-Françoise (éd.): *i. m.* (144–151) 146.

⁷⁵ Girard, René: *Látám a sátánt, mint a villámlást lebullani az égből. A kereszténység kritikai apológiája.* Ford. Sujtó László. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest 2013, 82.

tottatak! Mast fizetsz az életeddel, te sárkán! Édes kicsi kardam, bújj ki, vágd össze darabokra és rakjad a tenger partjára, egy szakaszi buglyába! A körmeit is szedd le, és hozd ide hozzám!”⁷⁶

A hősnek, akár egy segítő lény sürgető tanácsára, a király beleegyezésével, akár a varázslatos eszközök (fegyverek) hadra fogásával kell elpusztítania a gonoszt, amiért az anyja, illetve a boszorkány bosszúból megöli a hőst, vagyis e tetteiből pontosan látjuk azt, amiről Girard beszél:

„A válságra szinte mindig valamilyen erőszaktétel hoz megoldást, amely akkor is kollektív visszhangra talál, ha nem az egész közösség vesz részt benne.”⁷⁷

Girard feltehetően maga is Tacitus soraira utal:

„Ezért a híresztelés elhallgattatása végett Nero másokat tett meg bűnösnek, és a legválogatottabb büntetésekkel sújtotta azokat, akiket a sokaság bűneik miatt gyűlölt és Christianusoknak nevezett.”⁷⁸

A hős kevés mesetípusban, leginkább a Halálkoma-típusban és mesevariánsban „gyógyít” halálos betegeket, mivel efféle képességeknek híján van, s ezért mások segítségéhez folyamodik, ami nem egyezik a tanítványok Jézustól kapott gyógyítói képességével, és itt inkább a pogány-népi gyógy módok kerülnek előtérbe; többnyire őt kell gyógyítani, látását és végtagjait visszaadni, harc közben szerzett sebeit tisztítani stb.), és feléleszteni a szimbolikus halál állapotából. A hős a mese természetes logikája szerint *fohynosan* küzd a gonosz erők ellen, vagy azért, mert

1. tudtán kívül és cselvetés révén kerül a birtokába:

„A Sátán ezekben a szeretetreméltó, nagylelkű világfiként jelenik meg, aki – látszólag valamilyen apróságért cserébe – mindig kész elhalmozni az embereket jótéteményeivel. Csupán annyit kér, hogy egy lélek, egyetlen lélek az övé lehessen.”⁷⁹

2. Vagy azért küzd, mert az ördög, illetve démon erőszakosan ellopja fivéreit és nővéreit, és elevenen vagy holtan tartja őket fogságában.⁸⁰

⁷⁶ Móré. In: Nagy Olga: *Cifra János meséi*. Szerk. Nagy Ilona. Új Magyar Népköltési Gyűjtemény, XXIV. Sorozatszerk. Ortutay Gyula. Akadémiai Kiadó, Budapest 1991, (51–81) 59.

⁷⁷ Girard, René: *i. m.* 82.

⁷⁸ Tacitus *összes művei*. II. *Évkönyvek*, 402.

⁷⁹ Girard, René: *i. m.* 55.

⁸⁰ „[...] a keresztény népi tudatban egyházi hatásra kristályosodott ki az ördög alakja, aki mint az Isten esküdt ellensége és ellenlábas, az embert megkísérti, rosszra csábítja, hogy lelkét a pokolra vigye.” Nagy Olga: *Széki népmesék*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 1976, 28.

3. Olykor azért hadakozik ellene, mivel az emberek közt vizályt szít és ezáltal romlást hoz a közösség egészére: elátkozza, kőbálvánnyá változtatja őket.
4. A mesenarratíva egy meghatározott pontján a sárkány elnapolhatatlanul párviadalra hívja a rendkívüli erővel bíró hőst, hogy végleg megsemmisítse bosszúállásból vagy hatalomvágyból.
5. Mivel le kell győzni a démonit, és ezért erkölcsi kihágásokra veszi rá az egyéneket: irigykedésre, féltékenykedésre, bosszúszomjra, kapzsiságra, hatalomvágyra, bujaságra. Ennek pedig rendre a gyilkos szándék feltámadása vagy a gyilkosság elkövetése lesz a következménye.
6. Végezetül azért van szükség a halálos kimenetelű párviadalra, mert a démon, illetve sárkány valódi jellemére ráismerve egyszerre „rendteremtő és rendbontó elvet” képviselő lény.

„Sátán nemcsak nem figyelmeztet minket a ránk leselkedő csapdákra, hanem egyenesen feléjük terel bennünket. Fennhangon hirdeti, hogy a tilalmak »haszontalanok«, és áthágásuk semmilyen veszéllyel nem jár.”⁸¹

Emiatt a hősnak meg kell szüntetnie az erőszak „indulatragályának” terjeszkedését. A hős az ellene és a közösség ellen vétkezőknek, kövessenek el bármilyen fokú vagy halálos bűnt is, a leleplezést követően a variánsok döntő többségében az erőszakmentes megbocsátást hirdeti, és/vagy az ítélezést az Úrra, vagyis az istenítéletre bízza. A mesehős, Jézussal ellentétben,⁸² hol a valóságban létező vagy a „mitikus földrajzhoz” tartozó közeli s távoli helyeket jár be, hol pedig a vertikális világtengely mentén száll alá vagy emelkedik föl, idegenekkel találkozik és/vagy szürnaturális lényekkel küzd, mondhatni „univerzális” lény, akárcsak Pál apostol a vallásbölcselelő értelmezésében.

2.4. Hasonlóságok és eltérések Jézus és a mesehős alakja között

Mielőtt a folklorista Alan Dundes hősmintázat-kutatásának vizsgálatára és eredményeire rátérnénk, mindenképpen érdemesnek tartom Hahn István, az ókortörténész szempontjából felállított mitikus séma jellegzetes és visszatérő mozzatainak a számbavételét,⁸³ mivel a különböző nemzetek mítoszkatatói közötti alapvető és minimális egyetértést jól tükrözi.

⁸¹ Girard, René: *i. m.* 49–50.

⁸² Marguerat hangsúlyosnak véli, hogy Jézus Izrael területén élt, és csak rövid kalandozások idejére hagyta el a szent földet. Marguerat, Daniel: *Paul interprète de Jésus*, 149.

⁸³ „Az itt felhozott példák csak annak kimutatására szolgáltak, hogy az evangéliumok szerzői Jézus életét akarva-akaratlanul egy-egy mítoszkör eleve meglévő kategóriái, követelményei és sémai szerint látták és mutatták be.” Hahn István: *i. m.* 222.

1. „Az *isteni ember* születését jó előre intelmek, csodás égi és földi jelenségek, álomlátások hirdetik meg.”
2. „A mindenséget betöltő örömteli csodavárással élesen ellentétes a megszületendő gyermekekre leselkedő *halálos veszélyek* képzete.”
3. „Az isten – s a hozzá hasonló ember – nem születhet a természet megszőkott rendjének biológiai törvényei szerint.”
4. „Az isten s az emberfeletti ember már csecsemő vagy zsenge gyermekkorában elárulja – esetleg újabb veszélyek közepette – kivételes képességeit.”
5. „A hősosznak *próbatételeket* is ki kell állnia; ez tanúsítja azt, hogy tudatosan vállalja hivatását.”
6. „Az isten s a hősos halála nem természetes úton, hanem rendszerint szörnyű bűn, árulás által következik be.”
7. „A »megölt isten« halála azonban nemcsak bűnös árulás és erőszak eredménye, de végrehajtására is a válogatottan szörnyű *kegyetlenség* jellemző.”
9. „A »meghaló« istenek halála nem teljes és nem végleges: a *feltámadásnak* kell követnie.”⁸⁴

Nos, ezek után forduljunk Alan Dundeshez, aki a hősmintázatokról szóló tanulmányában kiemelt figyelmet fordít a pszichoanalitikus Otto Rank megkerülhetetlen munkásságának, kiváltképpen az 1909-ben publikált, *The Myth of the Birth of the Hero* című könyvének, és nem csekély mértékű elismeréssel vélekedik róla. Különleges helyet foglal el a kutatók között azzal, hogy Jézus életét a jellegzetes hősmintázatok egyikeként mutatta be.⁸⁵ Továbbá Dundes szoros vizsgálat alá vonja az antropológus Lord Raglan 1936-ban megjelent, *The Hero. A Study in Tradition, Myth, and Drama* című könyvének „hősmintázat”-meghatározását,⁸⁶ és azt mondja: ha valaki összevetni szeretné a „hősmintázat” Raglan által felsorolt 22 elemét (*incident*) Jézus életével, akkor 17 egyezést találna.⁸⁷ Ezeket az életeseeményeket figyelembe véve némelyekről több-kevesebb biztonsággal állíthatjuk a Kárpát-medencei mesenarratívák ismeretében, hogy a mesehős és Jézus élete között is *meggyőző párhuzam* vonható:

1. szűz anyától fogantatás;
2. szokatlan fogantatás;
3. a hősről azt tartják, hogy „Isten Fia”;
4. kísérlet a hős megölésére (József történetek);

⁸⁴ Hahn István: *i. m.* 215–222.

⁸⁵ „Rank is unique among early students of the hero pattern in that he included the life of Jesus as one of his representative biographies.” Dundes, Alan: *i. m.* 230.

⁸⁶ Graves, Robert – Patai, Raphael: *Héber mítoszok. A Genézis könyve*. Ford. Terényi István. Gondolat Könyvkiadó, Budapest 1969, 122.

⁸⁷ Dundes, Alan: *i. m.* 231.

5. a hős rejtélyes eltűnése vagy elmenekülése (kivonulás az erdőbe);
6. mostoha anya (fogadott szülők) nevelik föl;
7. gyerekkoráról nincsenek részletek;
8. jövőbeni királyságába megy;
9. királlyá lesz;
10. néhány tanítványa nem kedveli, vagy nem támogatja (AaTh 301);
11. hegytetőn történik valami (alvilágjárások).

A Raglan által felsoroltak közül viszont némelyekről még csak megszorító-sokkal sem fogadhatjuk el a hasonlóságot. Például:

1. eseménytelenül uralkodik;
2. törvényeket ír elő;
3. letaszítják vagy elűzik a trónról;
4. misztikus halála van;
5. nem temetik el;
6. szent síremléke van.

Alan Dundes tanulmányában helyesen, de a folkloristáknak tett szemrehányása ellenére finoman szólva sem eléggé következetesen, mondjuk ki bátran, episztemonológiai aspektusból nem eléggé szisztematikusan végiggondolva mutat rá arra, hogy van néhány meghatározó különbség Jézus és a mesehős élete között. Maga részéről csak ennyit jegyez meg:

1. Jézus életéből hiányzik a király, az óriás, a sárkány és a vadállatok felett aratott győzelem,
2. illetve a herceg vagy királykisasszony feleségül vétele,⁸⁸ s mindez, valljuk meg őszintén, nem túlságosan messzire mutató kijelentés.

Éppen a következetesség és hiányosság miatt és a többi igazán lényeges különbségeket feltáró szándékkal olvasva még pontosabban, illetve „szorosabban” a narratívákat, én még hozzáteszem:

1. az Atya nem elzavarja a Fiát, mint a mesehőst szokás szegénység vagy lustaság, kegyetlenség vagy erőszakosság okán, hanem „elküldi” az emberek közé;
2. Jézus a keresztre feszítés előtt nem hal meg „földi” élettörténete során, mint a mesehős számos mesevariánsban;
3. Jézusnak a Lélek nyilvánítja ki, hogy mit kell tennie és mondania, míg a mesehősnek a jövendőmondók, a madarak, a segítő állatok, olykor persze az álom vagy az ősz öregember adják tudtára a rá várakozó feladatot;

⁸⁸ „Recalling Raglan’s trait sequence, we can easily see what is ‘missing’ from the life of Jesus are traits 11 and 12: a victory over a king, giants, dragon or wild beast; and a marriage with a princess.” Uo. 238.

4. a különféle „bajokban” szenvedő betegek, tisztátalanok gyógyításának módjában feltűnő különbség van a bibliai szöveg értelmezése és a hagyományos népi gyakorlathoz kötődés között;
5. a mesehős karddal és más fegyverrel, emellett fizikai erejét bizonyítandó öltre menéssel viaskodik, Jézus azonban meginti az Olajfák-hegyén tanítványát (*Jézus kísérei közül az egyik kardjához kapott, kirántotta, a főpap szolgájára sújtott és levágta a fülét. Jézus rászólt: „Tedd vissza hüvelyébe kardodat! Aki kardot ragad, az kard által vész el. Vagy azt hiszed, hogy nem kérhetem Atyámat, s nem küldene tizenkét légió angyalnál is többet?”* (Mt 26,51–54);
6. a mesehős szereti a szép nőket, sőt olykor buja természetű, Jézusnak a mesehőssel ellentétben nincsennek szexuális viszonyai, noha számos kísérlet történt ennek bizonyítására; ő azonban *nőtlen*, annak ellenére is, hogy a zsidó közösségekben kötelező volt a nősülés, ahogy Marguerat fogalmaz: nem lehet nem arra gondolni, hogy saját társadalmi peremhelyzete érzékennyé tette Jézust a zsidó társadalom peremére szorult emberek helyzete iránt, akiket meg akart szólítani;⁸⁹
7. a hős nem tartja meg a mesemenet legfontosabbnak tűnő szituációjában tett ígéretét, csak újabb, megismételt próbák során tanulja meg a fogadalom megtartásának köteleességét;
8. a hős olykor hetvenkedik, míg Jézus jámborságra, felebaráti szeretetre és erőszakmentességre int;
9. olykor a hős vagy a neki rendelt személy is tisztátalan;
10. a hőst vagy a neki rendelt személyt gyakorta megcsonkítják, kasztrálják;
11. a hős útja során megjárja az avilágot, Jézus a mennyek országába emelkedik;
12. a hős, bár Jézusról is állítják néhányan, falánk (*glouton*) és borissza (*ivrogne*);
13. a hős érti az állatok nyelvét;⁹⁰
14. a hőst gyakorta megvakítják, míg Jézus látóvá teszi a vakot;
15. Jézus csodákat tesz, a mesehős csodatételekben (varázslásokban) részesül.

⁸⁹ Marguerat, Daniel: *Vie et destin de Jésus de Nazareth*, 60.

⁹⁰ „A kígyó mögköszönte a kisjuhásznak a jóságot és ēbűtt a kőszikla közé. A juhász aztán gondolkozott. Emőnt a birkák közé. De azt még el is felejtöttem mondani, hogy azt mondta a fehér kígyó: »Vigyázz, embőr, magadra, nehogy ē próbáld árułni, hogy tē az állatok nyelvén értő. Mē ha tē azt elárulod, csak addig ēlsz. Ha tē azt elárulod, abba a pillanatba tē möghalsz. Tehát nagyon vigyázz magadra, hogy ē nē árulđ; hunnēt vőtted ezt, hogy tē az állatok nyelvin értő.«” Aki az állatok szavát értőtte. In: Bálint Sándor: *Tombác János meséi*. Új Magyar Népköltési Gyűjtemény. Szerk. Ortutay Gyula. Akadémiai Kiadó, Budapest 1975, (534–540) 536.

Felhasznált irodalom

- Adda, Mélanie: Y a-t-il un mythe de Joseph? In: *Revue de littérature comparée* 350 (2014/2), 135–154.
- Alvinczi Péter *Magyarország panaszainak megoltalmazása*. Sajtó rendezte Heltai János. Bibliotheca historica. Európa Könyvkiadó, Budapest 1989.
- Bálint Sándor: *Tombác, János meséi*. Új Magyar Népköltési Gyűjtemény. Szerk. Ortutay Gyula. Akadémiai Kiadó, Budapest 1975.
- Baslez, Marie-Françoise: Qui sont les chrétiens? Le point de vue des Romains. In: Baslez, Marie-Françoise (éd.): *Les premiers temps de l'Église de saint Paul à saint Augustin*. Folio Histoire 124. Éd. Gallimard, Paris 2004, 171–180.
- Belmont, Nicole: *Paroles Païennes. Mythe et folklore*. Éd. Imago, Paris 1986.
- Bogaert, Pierre-Maurice: L'identité juive de Jésus: une question d'actualité. In: *Revue théologique de Louvain* 33 (2002/3), 351–370.
- Brague, Rémi: *La loi de Dieu. Histoire philosophique d'une alliance*. Éd. Gallimard, Paris 2005.
- Brossier, François: David dans le Nouveau Testament. In: Baslez, Marie-Françoise (éd.): *Les premiers temps de l'Église de saint Paul à saint Augustin*. Folio Histoire 124. Éd. Gallimard, Paris 2004, 274–277.
- Calame-Griaule, Genevieve: *Ethnologie et langage: la parole chez les Dogon*. 3e édition, revue et corrigée. Éd. Lambert-Lucas, Limoges 2009.
- Campbell, Joseph: *Az ezercsú bős*. Ford. Varjasi Farkas Csaba. Édesvíz Kiadó, Budapest 2010.
- Cuvillier, Élian: La résurrection dans l'évangile de Marc, ou: La finale courte...et puis avant? In: Marguerat, Daniel: *Quand la Bible se raconte*. Lire la Bible, 134. Éd. du Cerf, Paris 2006, 105–123.
- Czire Szabolcs: Isten országa kutatástörténete a történeti Jézus-kutatás kontextusában (II.) Az idő-kérdés visszatérésétől a történelmi plauzibilitásig. In: *Keresztény Magvető* 113. (2007/1), 16–39.
- Dobos Ilona: A Holdkultusz maradványai a magyar néphagyományban. In: uő: *Paraszti szójhagyomány, városi szóbeliség*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest 1986, 31–46.
- Drewermann, Eugen: *De la naissance des dieux à la naissance du Christ*. Éd. du Seuil, Paris 1992.
- Drury, John: Mark. In: uő: *The Literary Guide to the Bible*. Edited by Robert Alter and Frank Kermode. Fontana Press, London 1987, 402–418.
- Dundes, Alan: *Interpreting Folklore*. Indiana University Press, Bloomington 1980.
- Erdélyi Zsuzsanna: *Hegyet hágék, lőtőt lépék. Archaikus népi imádságok*. Magvető, Budapest 1976.
- Gibert, Pierre: *Petite histoire de l'exégèse biblique. De la lecture allégorique à l'exégèse critique*. Éd. du Cerf, Paris 1997.

- Girard, René: *Látám a sátánt, mint a villámlást lehellani az égből. A kereszténység kritikai apológiája*. Ford. Sujtó László. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest 2013.
- Goguel, Maurice: Le Jésus de l'histoire et le Christ de la foi. In: *Revue d'histoire et de philosophie religieuses* 9 (1929/2), 115–139.
- Gounelle, Rémi: Le Christ des apocryphes. In: Baslez, Marie-Françoise (éd.): *Les premiers temps de l'Eglise de saint Paul à saint Augustin*. Folio Histoire 124. Éd. Gallimard, Paris 2004, 241–245.
- Grappe, Christian: Jésus parmi d'autres prophètes de son temps. In: *Revue d'histoire et de philosophie religieuses* 81 (2001/4), 387–411.
- Grappe, Christian: Le pavé dans la mare d'un étudiant de 26 ans: Le secret historique de la vie de Jésus. Ses antécédents et ses suites. In: *Revue d'histoire et de philosophie religieuses*, 93 (2013/3), 339–358.
- Graves, Robert – Patai, Raphael: *Héber mítoszok. A Genézis könyve*. Ford. Terényi István. Gondolat Könyvkiadó, Budapest 1969.
- Hahn István: A két Krisztus-mítosz és a történelmi Jézus. In: uő: *Hitvilág és történelem. Tanulmányok az ókori vallások köréből*. Kossuth, Budapest 1982, 203–229.
- Haltrich Josef: *A csodálatos fa. Erdélyi száász népmesék*. Ford. Üveges Ferenc. Népek meséi LXX. Sorozatszerk. Karig Sára. Európa Könyvkiadó, Budapest 1979.
- Horsley, Richard A.: Jésus contre le nouvel ordre romain. In: Baslez, Marie-Françoise (éd.): *Les premiers temps de l'Eglise de saint Paul à saint Augustin*. Folio Histoire 124. Éd. Gallimard, Paris 2004, 310–321.
- Hubaut, Michel: Jésus et la loi de Moïse. In: *Revue théologique de Louvain* 7 (1976/4), 401–425.
- Iancu Laura: „Hétköznapi csodák”, megkísértések és összefüggéseik. In: *Ethnografia* 127. (2016/4), 606–623.
- Josephus Flavius: *A zsidók története*. Ford. Révay József. Európa Könyvkiadó, Budapest 1980.
- Kákossy László: A Szetna-regény és Sziuszre története. In: uő: *Az alexandriai időisten. Válogatott tanulmányok (1957–1998)*. Osiris könyvtár – Történelem. Osiris, Budapest 2001, 235–251.
- Katona Lajos: A karácsony-ünnep történetéhez. In: uő: *Irodalmi tanulmányai*. II. kötet. Franklin-Társulat Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, Budapest 1912, 336–356.
- Kálmány Lajos (gyűjt.): *Pingált szobák. Borbély Mihály meséi*. Hagyományaink VI. Fórum Lap- és Könyvkiadó Vállalat, Újvidék 1976, 7–27.
- Kelber, Werner: *Tradition orale et écriture*. Traduit de l'anglais par J. Prignaud. Éd. du Cerf, Paris 1991.

- Kosov-Koleanyi, Mária: *A harmatban fogant hajadon. Szlovák fantasztiikus mesék.* Ford. Körtvélyessy Klára. Neppek meséi LXXXII. Sorozatszerk. Karig Sára. Európa Könyvkiadó, Budapest 1988.
- Kustár György: *A mimezis szerepe Jézus tanításának megertésében.* Sarospatok 2019. [Doktori tezis.] (http://real-phd.mtak.hu/835/1/Kustar_Gyorgy_disszertacio_watermark.pdf (2020. apr. 14.).
- Lammel Annamaria – Nagy Ilona: *Parasztbiblia. Magyar népi bibliikus történetek.* Gondolat Könyvkiadó, Budapest 1985.
- Léon-Dufour, Xavier: *Lecture de l'Évangile selon Jean.* Tome I. Éd. du Seuil, Paris 1990.
- Lévinas, Emmanuel: *Teljesseg és Végtelen. Tanulmány a külsőről.* Ford. Tarnay László. Jelenkor Kiadó, Pécs 1999.
- Magyar Zoltán: Mondák a végső időről. A magyar folklór eszkatologikus hagyományai. In: Balogh Balázs (főszerk. et al.): *ETNHLO-LORE*, Az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Neprajztudomanyi Intezetének evkonyve XXX. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest 2013, 138–196.
- Marguerat, Daniel: Les lettres de Paul: une théologie en dialogue avec son temps. In: Baslez, Marie-Françoise (éd.): *Les premiers temps de l'Eglise de saint Paul à saint Augustin.* Folio Histoire 124. Éd. Gallimard, Paris 2004, 183–190.
- Marguerat, Daniel: Paul interprète de Jésus. In: Baslez, Marie-Françoise (éd.): *Les premiers temps de l'Eglise de saint Paul à saint Augustin.* Folio Histoire 124. Éd. Gallimard, Paris 2004, 144–151.
- Marguerat, Daniel: *Vie et destin de Jésus de Nazareth.* Éd. du Seuil, Paris 2019.
- Murphy, G. Ronald: *The Owl, the Raven, and the Dove. The Religious Meaning of the Grimm's Magic Fairy Tales.* Oxford University Press, Oxford 2000.
- Nagy Olga: *Cifra János meséi.* Szerk. Nagy Ilona. Új Magyar Népköltési Gyűjtemény, XXIV. Sorozatszerk. Ortutay Gyula. Akadémiai Kiadó, Budapest 1991.
- Nagy Olga: *Széki népmesék.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 1976.
- Nitecki, Hanna: L'espace religieux du conte populaire polonais. *Revue des études slaves* 55 (1983), 587–597.
- Ong, W. J.: A szovog mint interpretacio. In: Nyiri Kristof – Szecsi Gábor (szerk.): *Szobeliseg es irasbeliseg. A kommunikacios technologiak története Homerosztol Heideggerig.* Aron Kiadó, Budapest 1998.
- Pascal, Blaise: *Gondolatok.* Ford. Podor László. Etikai gondolkodok. Masodik kiadas. Gondolat Könyvkiadó, Budapest 1983.
- Perrot, Charles: *Jésus et l'histoire.* Éd. Desclée, Paris 1979.
- Reinach, Théodore: Josephe sur Jésus. In: *Revue des études juives* 35 (1897/69) 1–18.
- Tánczos Vilmos: „Ezer level ezer angyal közepibe.” Angyalkultusz a moldvai csángó folklórban. In: Jakab Albert Zsolt et al. (szerk.): *Kulturakutatasok és értelmezések.* Kriza

- könyvek 32. BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék – Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár 2008, 269–298.
- Róheim Géza: *Magyar néphit és népszokások*. Universum Reprint. Universum Kiadó, Szeged 1990.
- Theissen, Gerd: *Az első keresztyének vallása. Az őskeresztyén vallás elemzése és vallástörténeti leírása*. Ford. Szabó Csaba, Kálvin Kiadó, Budapest 2001.
- Theissen, Gerd: Du Jésus de l'histoire au fils de Dieu du kérygme. L'apport de l'analyse sociologique des rôles à la compréhension de la christologie du Nouveau Testament. In: *Études théologiques et religieuses* 83 (2008/4) 575–604.
- Theißen, Gerd: *Az őskeresztyénység élményvilága és magatartásformái. Az őskeresztyénység pszichológiája*. Ford. Szabó Csaba. Kálvin Kiadó, Budapest 2008.
- Tillich, Paul: *Rendszeres teológia*. Ford. Szabó István. Osiris, Budapest 2002.
- Vermes Géza: Jézus változó arcai. In: *Mérleg* 36. (2000/4), 444–451.
- Wilder, Amos N.: A parabola. In: Horváth Imre – Thomka Beáta (szerk.): *Narratív teológia*. Narratívák 9. Kijárat Kiadó, Budapest 2010, 223–240.

* * *

Folklorists remain indebted to this day for exploring the possible occurrences of Jesus-patterns in folktales: this is a gap that I aim to fill in this study. The storytellers of the Carpathian Basin were fond of creating parallels between the life and deeds of the fairy-tale hero and Jesus. The narration of the miraculous birth, the divine origin, the hidden childhood, the healing activity, the crucifixion, the underworld passage, and the resurrection as parabolic narratives are presented in plentiful variants. The similarities and differences show that in peasant communities Jesus was imagined as an ordinary man, a teacher, and a helper of the poor. The image of Jesus in the tale narratives sheds light on the mindset and vernacular language of local religious communities.

Keywords: folktale, Jesus-pattern, source criticism, vernacular faith and language, historical authenticity, narrated identity.